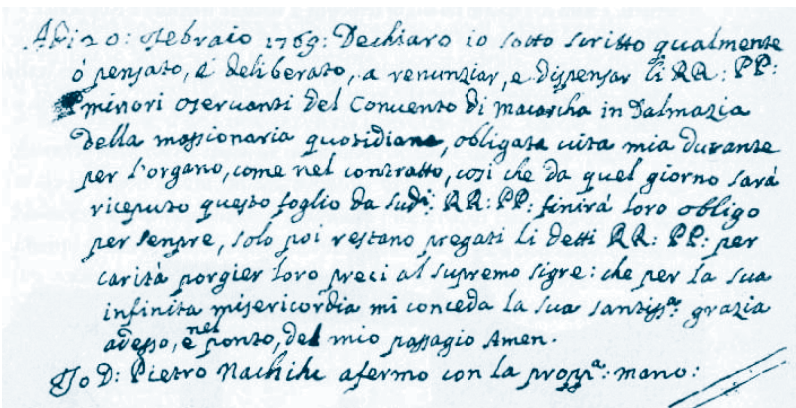

Don Petar Nakić – hrvatski majstor gradnje orgulja

Mirko Jankov, prof.

Acto: Februaio 1769: Declaro io tutto scritto qualmente
ò pensato, e deliberato, a renuntiar, e dispensar li RR: PP:
Minori osservanti del Conuento di maascha in Salmaria
della mansionaria quotidiana, obligata uita mia durante
per l'organo, come nel contratto, così che da quel giorno sarà
ricevuto questo foglio da tutti RR: PP: finita loro obligo
per sempre, solo poi restano rogati li detti RR: PP: per
carità porgier loro preci al supremo sigre: che per la sua
infinita misericordia mi conceda la sua sanzion: grazia
adeo, e nonno, del mio passaggio Amen.
Jo D: Pietro Nakić afermo con la propria: mano:

Posljednje Nakićevo pismo iz 1769., upućeno franjevačkome samostanu u Makarskoj

Život i rad hrvatskoga majstora orguljskoga zvuka iz vremena baroka, don Petra Nakića, u dobroj je mjeri obrađen. Ipak, pravo shvaćanje i valorizaciju svojega rada i značenja kod nas kao da ovaj majstor nije još u punoj mjeri dobio...

Vrijeme u kojem je djelovao orguljar don Petar Nakić (1694.-1769.) u velikoj je mjeri bilo nesklono ljudima njegovih inklinacija i kapaciteta. On se, ipak, stjecajem okolnosti uspio afirmirati u svojem vremenu i sredini kao cijenjen umjetnik – tvorac orgulja.

U vremenu XVII. i XVIII. stoljeća Hrvatska je politički i administrativno podijeljena između bečke krune i mletačkoga lava. Dalmacija je područje kojim gospodare tuđinci, što onemogućuje razvijanje osjećaja nacionalne samosvijesti; razdirana je i osiromašena brojnim ratovima, izložena stalnim egzistencijalnim opasnostima i epidemijama bolesti, što je svakako

kočilo rast značajnijega kuturnog ili društvenog napretka.

Uzajamnost, iako ne i ravnopravnost, u odnosu sa stranim gospodarima – Mlečanima – svakako je postojala i osjećala se. Iako smo uglavnom bili oštećena strana, one pozitivne posljedice osjetile su se tako što je dio prekomorske kulture i uljudbe došao i do naših strana, zahvaljujući, na osobit način, nadarenim pojedincima kojima je Fortuna bila naklonjenija u Italiji ili drugim europskim zemljama. Na kraju su mnogi od njih, poput F. Laurane (1425.-1502.), J. Klovića (1498.-1578.), A. Medulića Schiavonea (1510/1515.-1563.), I. M. Lukačića (1575.-1648.), F. Benkovića (1667.-

MIRKO JANKOV (1983.) na Muzičkoj akademiji u Zagrebu postigao je zvanje magistra glazbene pedagogije (2009.), te, kao drugi završeni studij, zvanje magistra muzike (orgulje – izvodački smjer, u klasi red. prof. Ljerke Očić, 2010.). Dobitnik je Rektorove nagrade Sveučilišta u Zagrebu u ak. god. 2009./2010. Student je poslijediplomskoga specijalističkog studija orgulja na Muzičkoj akademiji (mentori red. prof. Ljerke Očić i izv. prof. dr. sc. Vjera Katalinić). Dugi niz godina djeluje i na polju crkvene glazbe, a uz sviranje orgulja i zorno dirigiranje aktivno se bavi i organologijom te pedagoškim i muzikološkim radom, s posebnim interesom na stariju hrvatsku glazbenokulturnu baštinu i glagoljaško pjevanje. Jedan je od pokretača Međunarodne ljetne škole za trubu i orgulje u Solinu, kao i godišnjeg orguljskog i komornog ciklusa pod nazivom *Mali nedjeljni podnevni koncerti na Jordanovcu*.

1753.), R. Boškovića (1711.-1787.) i mnogih drugih svojim životom, djelom i genijem trajno zadužili europsku kulturu.

Uz obalu se ističu pojedini drevni gradovi koji su, iz različitih razloga, imali kakvu-takvu nezavisnost i mogućnost razvoja; po svojoj važnosti bili su u našim okvirima ipak centri – možda bi bolje bilo reći kružoci – kulturnih i inih stremjenja na različitim poljima ljudskoga djelovanja. Na cijeloj našoj obali kao poseban slučaj ističe se Dubrovačka Republika, koja je suvereno slijedila onodobna zbivanja, održavala veze te i sama sudjelovala u intelektualnom doprinosu, dok nije

doživjela propast 1808. godine. Krajem XVII. stoljeća Nakićev zavičaj, područje Ravnih kotara i Bukovice, trpi teške dane nesigurnosti i svakodnevnne ugroženosti: često je pustošeno ratovanjem, pod stalnom je strepnjom od Turske opasnosti s druge strane granice. Izvor života i egzistencije je obrada škratoga krša i stočarstvo, a čak i plodovi toga mukotrpnog rada nisu bili uvijek zagantirani... Ipak, stanovništvo toga kraja borilo se sa životnim nedaćama i problemima na način na koji je znalo – oruđem i oruđjem.¹ Jedina veza s ostalim (i kulturnim svijetom) bili su svećenici. Za prosvjećivanje napaćenoga naroda

kao i pastorizaciju na teritoriju Dalmatinske zagore te Šibenskog i Zadarskog zaleđa brinuli su se redovnici – franjevci provincije Presvetoga Otкупitelja, budući da je dijecezanskih svećenika manjkalo.² Oni su se svojim radom i djelovanjem u punom smislu riječi suživili s običnim narodom te donijeli zamjetnu razinu kulture i humanoga pristupa čovjeku-težaku na područjima koja su bila zapostavljena i zaboravljena od strane svakoga. U takvim je okolnostima rođen i odrastao i mladi Petar Nakić, »u obilju životne grubosti i moru nepismenosti...«³

Petar Nakić (1694.-1769.), rođen je u selu Bulić kod Benkovca (današnja

Mletačka Republika krajem XVIII. stoljeća

Krilati lav sv. Marka – simbol Mletačke Republike

župa Lišane), u zaleđu grada Šibenika. Iz Matice krštenih⁴ doznajemo kako je fra Mijo Suknović u crkvi sv. Marije (Podrebac) u Velimu (današnje područje sela Stankovci) 21. veljače 1694. godine krstio dječaka Petra, sina Jurja i Doroteje Nakić.⁵

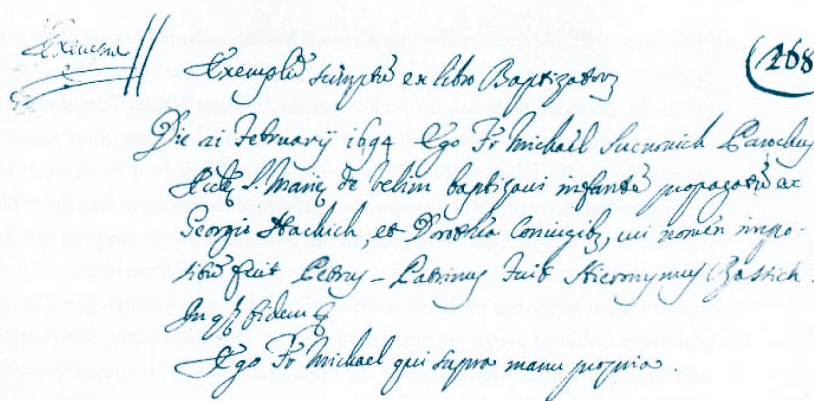
Za pretpostaviti je kako se Petar u djetinjstvu isticao oštromnošću,

u službi ili položaju jedino unutar vojnih ili crkvenih redova; stoga i ne čudi očeva odluka kojom je sinu namijenio budućnost u franjevačkome redu male braće (OFM/Ordo Fratrum Minorum).⁶

Petar Nakić je 4. studenoga 1712. godine kao sedamnaestogodišnji mladić ušao u franjevački samostan

godine položio prve redovničke zavjete i primio tonzuru. U Šibeniku je do 1716. godine završio i studij filozofije (današnji stupanj gimnazije), nakon čega se otisnuo preko granice u glavni grad Mletačke Republike, u Veneciju, na studij teologije u samostanu *S. Francesco della Vigna*. Za pretpostaviti je kako su ga subraća poslala u Veneciju da usavrši i svoje poznavanje gradnje i, osobito, popravljanja orgulja. Orguljarskih radionica u Dalmaciji tada nije bilo i za intervencije u smislu reparature dotrajalih ili gradnje novih orgulja trebalo je majstore pozivati iz Italije. Stoga je Nakićev odlazak u Mletke imao i posve praktičan cilj, jer bi sa stečenim osnovnim znanjem iz orguljarstva posve mogao zadovoljavati domaće potrebe. No, sudbina je htjela da njegov životni put krene u nešto drukčijem pravcu...

Po dolasku u *Serenissimu*, mladoga je fra Pavla ubrzo privukao orguljarski zanat, pa je većinu svoga slobodnog vremena (kako kaže predaja) počeo provoditi u radionici

Prvi pisani spomen Petra Nakića, izvod iz Matice krštenih (21. II. 1694.)

spretnošću i darom za matematiku, što je vjerojatno zapazio i franjevački svećenik koji je bio upravitelj župe.

Javnih, građanskih škola tada nije bilo, a pojedinac je mogao napredovati

sv. Lovre u Šibeniku gdje oblači redovničko odijelo i dobija ime Pavao.⁷ Po svemu sudeći, on je i prije novicijata primio poduku iz osnovnih znanja, pošto je već iduće, 1713.

»Venezia la Serenissima«

orguljara Giovannija Battista Piaggija⁸ (Piazza). S vremenom je očigledno shvatio da je gradnja orgulja posao kojemu se želi posvetiti. Kako bi mogao ostvariti profesionalnu karijeru orguljara, morao je izići iz franjevačkoga reda: zato je 1729. godine pred Apostolskom nuncijaturom u Veneciji pokrenut postupak sa svrhom poništenja redovničkih zavjeta.⁹ Naime, kao redovnik (zavjet siromaštva, kao i svakodnevne specifične redovničke dužnosti) Nakić nije mogao posjedovati materijalna dobra, dakle vlastitu radionicu, alat i potrebne suradnike te je čin njegova poništenja zavjeta bio upravo u službi orguljarskoga poziva kojemu će se Nakić od tada gotovo u potpunosti posvetiti. Ipak, pripadnost svećeničkom staležu Nakiću očito nije predstavljala teret, pa je nakon izlaska iz franjevačkoga reda postao dijecezanskim svećenikom. Nakon što je mu je odobreno poništenje zavjeta i izlazak iz reda, don Petar se trebao obratiti skradinskom biskupu Nikoli Tomaševiću i od njega ishoditi dozvolu za daljnje

svećeničko djelovanje; o tome nam svjedoči vlastoručno pismo od 19. ožujka 1729. godine upućeno biskupu Tomaševiću.¹⁰

Do 1729. godine je već izgradio osam glazbala i započeo djelo koje će nesumnjivo postati zaštitnim znakom mletačkoga orguljarstva, i prerasti u čuvenu *Mletačko-dalmatinsku školu gradnje orgulja*, odjeci koje su prisutni i u našem vremenu (primjerice, kod nas, u splitskoj prvostolnici Uznesenja Marijina).

Točan datum smrti don Petra Nakića nije nam poznat, iako se – zahvaljujući njegovu pismu upućenom franjevačkome samostanu u Makarskoj – sigurno daje zaključiti kako je 20. veljače 1769. godine još bio živ. Iz toga se dokumenta naslućuje i Nakićev karakter odnosno njegova osobnost i odnos prema svome životnom pozivu i radu:

»Dne 20. veljače 1769. izjavljujem ja, niže potpisani, kako sam nakon razmišljanja odlučio odreći se i razriješiti dužnosti poštovane oce franjevce makarskoga samostana u Dalmaciji od govorenja jedne mise dnevno za vri-

jeme moga života za orgulje (iz 1743. godine), kako stoji u ugovoru, tako da od onoga dana kada spomenuti poštovani oci prime ovaj list, njihova obveza ima zauvijek završiti. Jedino se još umoljavaju spomenuti poštovani oci da iz ljubavi (Božje) upravljaju svoje molitve vrhovnom Gospodaru da bi mi radi svoga beskrajnoga milosrđa dao svoju posvećujuću milost sada i na času moje smrti, amen.

Ja, don Petar Nakić (Nachihc) potvrđujem svojom vlastitom rukom.«¹¹

Iako se za života u Italiji potpisivao raznim oblicima svog prezimena (Nachich, Nacchini, Nachini i Nancchini), don Petar Nakić nikada se nije odrekao hrvatskoga oblika prezimena Nakić, o čemu svjedoči i način potpisivanja na dokumentima koje je vlastoručnim potpisom ovjerio – Nachihc.¹²

Njegovim su se životom i radom u Hrvatskoj i Italiji bavili mnogi povjesničari, organolozi orguljari i orguljaši: u Hrvatskoj su to bili Ivan Kukuljević-Sakcinski, don Šime Ljubić (Simeone Gliubich),

Antonin Zaninović, don Frane Bulić, Josip Andreis, don Ivo Babarović, don Krsto Stošić, Anđelko Klobučar, Ladislav Šaban, Ante Matijević, fra Gabre Cvitanović, Marin Oreb, Tomislav Talan, fra Josip Soldo, fra Stanko Bačić, Božidar Grga, Jagoda Meder, Ennio Stipčević, Emin Armano, Ljerka Očić te orguljar i jedini restaurator Nakićevih orgulja u Hrvatskoj Ivan Faullend-Heferer; u Italiji su se Nakićem i njegovim djelom bavili Giuseppe Ferrari-Cuppili, Valentino Lago, Giuseppe Radole, Oscar Mischiati, Luigi Ferdinando Tagliavini, Renato Lunelli, Giuseppe Serassi, Iginio Paroni, Onorio Barbina, Antonio Garbelotti te orguljari-restauratori Nakićevih orgulja u Italiji, Alfredo Piccinelli di Padova, Cav. Giuseppe Zanin e Figlio Zanin di Camino al Tagl., Cav. Francesco Zanin di Gustavo Zanin di Codroipo.¹³

Nakićev graditeljski značaj i inovacije u fonici i konstrukciji

Djelovanje Petra Nakića kao profesionalnoga majstora-orguljara počinje iza 1729. godine, kada je na sudskom procesu u Veneciji pred Apostolskom nuncijaturom uspio ishoditi poništenje redovničkih zavjeta, i izlazak iz franjevačkoga reda, nakon čega prelazi u dijecezanske svećenike i počinje predano bavljenje gradnjom orgulja, kako je već ranije spomenuto. Istina, za sobom je do tada ostavio oko osam instrumenata, što je neznatno s brojem i kvalitetom glazbala koja su uslijedila.¹⁴

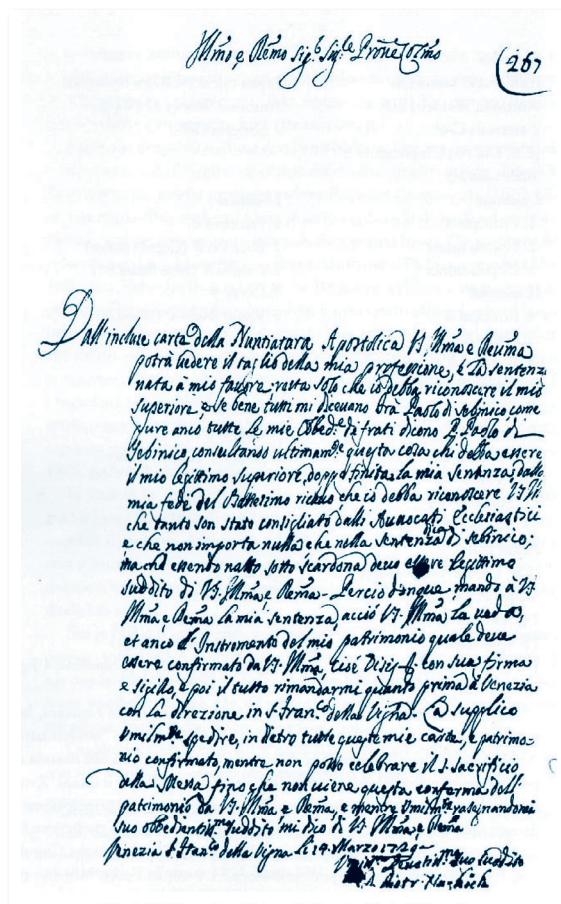
Bit Nakićeve umjetnosti leži u fonici njegovih instrumenata; u vanjskim okvirima on je nastavljao talijanske tradicije gradnje, ali na području zvučnja pošao je posve novim i vlastitim putovima.¹⁵ Zvukovni kanoni odnosno zakonitosti do kojih je došao pred-

stavljaju svojevrsan hibrid iskustava i prakse starijih graditelja koji ga nisu u potpunosti činili zadovoljnim. Temeljito se bavio proučavanjem i izmjerama starih Antegnatijevih i Gasparinijevih orgulja i menzura svirala.¹⁶ On je idal zvuka doživljavao i osjećao kao mješavinu osobina ovih dvaju graditelja: želio je u dubinama zadržati plemenitu širinu, volumen i zvučnost Gasparinija, a u visinama dobiti sjaj i briljantnost Antegnatiya. Jedini Nakićev restaurator kod nas, Ivan Faullend-Heferer, proučavajući njegove menzure zaključuje kako se »radi o originalnoj, slobodno varijabilnoj menzuri baziranoj na padajućoj konstantoj menzuri 4.7 uz dalje suženje na c³ i c⁴«. ¹⁷

Heferer u svojoj analizi nastavlja: »Time je Nakić potencirao puninu basa i prodornost diskanta. Postigao je briljantnost diskanta, ali je osigurao bazu tona, koja je u stanju dovoljno apsorbirati gornje tonove, koji se obogaćuju iniciranjem parcijalnih tonova, tzv. rezonantnim spojem. Cilj je optimalan sklad suzvučja visokih i dubokih tonova uz poželjnu diferencijaciju i jasnoću u raznim položajima, te rast zvuka iniciranjem sekundarnih tonova, što pospješuje široka menzura basa.«¹⁸

»(...) Ispitivanje Nakićeve zračnice u pogledu akustičkih i tehničkih zahtjeva, tj. preduvjeta za umjetničku intonaciju i adekvatnu tehniku sviranja, otkriva temeljito i svestrano poznavanje fizikalnih zakona.

Svi glavni dijelovi izrađeni su u skupoj orahovini, odnosno u ariševini u pedalu, a njihovo današnje stanje potvrđuje da se radilo o biranom i odležanom drvetu. Izrada je

Nakićevo pismo biskupu N. Tomaševiću iz 1729. godine

čista i precizna, te odaje savjesnog majstora s velikim iskustvom i zadržanim umijećem.«¹⁹

L. Šaban dodaje još: »Ako priznamo da je osnivač, obnavljač i glava mletačke organarske umjetnosti 18/19. stoljeća Petar Nakić, Dalmatinac, Hrvat (što priznaju i Talijani), ako priznamo da su njegova vlastitost i duhovno dobro svi glavni i najvažniji principi graditeljske škole novijega mletačkog smjera, ako napokon priznamo da su Nakićevi učenici – naročito Callido, nakon Nakića glava mletačke graditeljske škole posvema usvojili Nakićeve principe i doslovno ih slijedili u svom stvaralaštvu, kao i to da su se ti principi u potpunosti razlikovali od ostalih principa suvremenog graditeljstva orgulja, imamo pravo pledirati da se dosadašnji naziv MLETAČKE

GRADITELJSKE ŠKOLE 18/19. stoljeća izmijeni u MLETAČKO-DALMATINSKU GRADITELJSKU ŠKOLU.«²⁰

Vlastite menzuralne nizove uspio je precizno izraziti i fiksirati formula-ma matematičkih odnosa došavši do analogne zakonitosti u međusobnim proporcijama ostalih registara.

Time je odredio buduće estetske kanone orguljskoga tona, koje su njegovi suvremenici prepoznali, cijenili, a budući naraštaji vjerno slijedili i oponašali. Prostornu akustiku Nakić nije rješavao apsolutnom menzuro, nego brojem registara, iako ni to nije moralo biti pravilo. Prema njemu, kao baštini-ku talijanske tradicije i estetike, orgulje nisu morale zvukovno dominirati prostorom, kako je to shvaćao orguljski barok na sjeveru. Talijani su, već prema potrebi i opravdanosti, u velike crkve postavljali i po nekoliko orgulja.

Ovisno o veličini orgulja i ukupnome broju registara, Nakić disponira i

veličinu Ripiena, i u tome je u potpunosti dosljedan. Iz ove, mogli bismo slobodno reći, shemetiziranosti proizlazi da je Nakić gradio tri osnovna tipa orgulja:²¹

- *Tip I. – Male orgulje* s oko 10 do 12 registara, bez jezičnih svirala, ovješnim pedalom bez vlastitih registara ili eventualno jednim registrom. Ripieno sadrži do četiri člana alikvotnoga niza.
- *Tip II. – Orgulje srednje veličine*, koje broje od 14 do 16 registara i sadrže šesteročlani Ripieno (koji se najčešće susreće). Također posjeduju manualne Tromboncine, a u pedalu Contrabasse i Trombe reali.
- *Tip III. – Velike orgulje* s 18 do 20 registara, potpunim osmeročlanim Ripienom, registrom Flauto in VIII i tri pedalna registra: Contrabassi, Bassi, Trombe reali.

Treba imati na umu da Nakić redukciju potpunoga osmeročlanog Ripiena

izvodi razgrađujući piramidu od vrha naniže, a nikada izostavljanjem članova iz sredine jer bi to rezultiralo narušavanjem same statike zvučnosti piramide. Redoslijed alikvota na taj način je uvijek dosljedan i čvrst, jer počiva na fizikalnim i akustičkim zakonitostima.

Talijani su uvijek mnogo polagali na vanjski sjaj i dojam pa su stoga i kućišta orgulja bila izvedena u bogatoj maniri. Možda bismo mogli reći da tu Nakić pokazuje franjevačku skromnost, jer odstranjuje suvišno gomilanje ukrasa i izgled ormara svodi na »savršenstvo u jednostavnosti«. Njegova kućišta zadržavaju prizmatičnu konstrukciju, iako su pojednostavljena, prepoznatljivu baroknost, čak i monumentalnost, uz zamjetnu dozu odmjerenosti.

Prospekt koncipira tako da principlove svirale postavlja piramidalno s dva postranična krila tako da je vizualni dojam njegovih orgulja kao da promatramo antički grčki hram.

Konstrukcija njegovih orgulja pokazala je izvanrednu racionalnost i svrsishodnost; Nakić nije gradio ekstravaganta ostvarenja, već »graditeljskom tradicijom strogo determiniran i u mletačkim zemljama liturgijskom praksom predodređen instrument.«²²

Nakić je obogatio naslijeđeni renesansni registarski fundus.²³ U poslu je također pokazao izvanrednu fleksibilnost i umješnost: poznavajući tajnu skladnih zvukovnih relacija konstruirao je prototipove orgulja različitih veličina – svaki kao skladnu i zaokruženu cjelinu koja je nosila njegov pečat istovjetne zvukovne plemenitosti. Na taj način je osigurao kvalitetnu ponudu koja će udovoljavati potrebama i platnim mogućnostima naručitelja.

Poslovno je bio vezan za Veneciju i napušta ju jedino iz poslovnih razloga (ugovaranja gradnje novih instrumenata, postavljanja novih orgulja, opsežnijih reparatura). Svojim je djelima

Zemljopisna karta Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije, Istre i Dubrovačke Republike u XVIII. st.

pokrivao potrebe pokrajina sjeverne Italije i onih u Jadranskoj bazenu – na teritoriju pod dominacijom Mletačke Republike, čije prostore nije nikada prelazio.

O konačnom broju instrumenata koji su izišli iz njegove radionice možemo nagađati: tradicija ističe da je ostavio oko 500 djela, što nije izgledno, uzme li se u obzir period od 33 godine njegova rada (prije negoli se povukao iz posla) i prosječna produkcija od nešto više od 11 opusa godišnje: iziđe da bi taj broj mogao iznositi oko 370 djela.²⁴ Među ostalim, njegova se radionica bavila i popravkom orgulja pa je i ovaj broj impozantan za onovremene prili-

ke i manufakturni način izrade svakog pojedinog dijela: to pretpostavlja veliki radni pogon, neku vrstu tvornice s pripadajućim radionicama i velikim brojem radnika različitih struka, kao i odličnih vanjskih vještaka-suradnika.²⁵

Zadnjih se godina života, vjerojatno zbog dobrim dijelom narušena zdravlja, polako povlači iz posla, ne postavlja više sam svoje orgulje nego šalje svoga, kako je sam tvrdio, najboljega učenika, Francesca Dazzija, kojemu kasnije (oko 1762. godine) u potpunosti prepušta vođenje svoje majstorske radionice, ugovaranje poslova, primanje dogovorene novčane nagrade te cjelokupno poslovanje.

»1. srpnja 1751., Venecija.

Ja, dolje potpisani, D. Pietro izjavljujem da je moj službenik Francesco Dacij najbolji učenik i najvještiji majstor u tom umijeću, u mojoj radionici orgulja, što mogu i dokumentirati. Budući da sam umoran od dugogodišnjega rada, i kako moje godine traže odmor, gore navedeni Dacij zamijenit će me u vođenju poslova. On će rukovoditi radionicom, prosuđivati u izboru radnika, potpisivati ugovore u moje ime, uzimati u rad orgulje prema svome nahođenju. Francescu će biti povjereni svi moji instrumenti, koje će on i održavati, osim nekoliko manjih i jeftinijih instrumenata što ću ih ja odnijeti sa sobom u selo radi sviranja na njima iz vlastitoga užitka.

Ja, D. Pietro Nachini ovo potpisujem s vlastitom odgovornošću.«²⁶

Svoju umjetničku i graditeljsku baštinu povjerio je svojim učenicima Francescu Dazziju i Gaetanu Callidu koji su uz Franza Xavera Krizmana (Križmana) dostojno nastavili orguljarsku tradiciju pronoseći slavu svoga učitelja. Nakićeva je škola i službeno postojala do pred kraj 19. stoljeća, kao tvrtka *Bazzani, successori Nacchini e Callido* iako su članovi obitelji Bazzani gradili orgulje i u XX. stoljeću.²⁷

Kako je već bilo govora, u doba baroka talijanska se kulturna javnost orijentirala uglavnom na operu. Ljudski glas je tako zasjenio ostale oblike glazbe zauzevši apsolutni primat, a pomalo agresivni duh opere zahvatio je i crkvenu glazbu, gdje orgulje kao samostalan instrument nisu dolazile u prvi plan; stoga se i senzibilnost talijanskih graditelja pavela za idealom ljudskoga glasa i vokalnosti uopće. To je evidentno i u samim instrumentima koji su prvenstveno ripieno-orgulje čija muzikalnost ostaje na linearnoj polifoniji, i, na neki način, bez dubinske i prostorne dimenzije. Poprimaju stoga i karakter ponešto shematiziranih ostvarenja u radovima

Rab, Nakićeva orgulje iz 1756. godine u crkvi Uznesenja Marijina, nekadašnjoj rapskoj katedrali: prospekt se odlikuje gotovo klasicističkim obilježjima.

starih orguljara, kojima je unutar tih zadanosti više ili manje uspjelo ostvariti ideal vlastite zvukovne vizije. Italija toga vremena nije poznavala kantorijske, toliko raširene i popularne

u njemačkim gradovima, u kojima su voditelji najčešće bili izvrsni orguljaši. I Nakić se prilagođava, ustvari nastavlja orguljarsku tradiciju u tom smislu, gradeći isključivo za crkvene potrebe.

Iako mu ti okviri nameću stanoviti estetski, muzikalni i konstrukcijsko-oblikovni tradicionalizam, on svojom vizijom i umijećem nastavlja zamrlu venecijansku tradiciju novim poletom.

Kronologija Nakićevih opusa²⁸

Godina	Mjesto	Crkva
1720.-1724.	Farra d'Isonzo (GO)	Parrochia (Najstarije Nakićeve orgulje)
1722.	Lugo di Romagna (RA)	Ch. del Carmine (restauro) (Parentesi Conventuale)
1729.	Cologna Veneta (VR)	Ch. Parrocchiale. In gennaio, vi inaugura l'organo del Bonatti
	Venezia	Parrocchia di S. Giovanni in Bragora
	Venezia	Ch. di S. Antonio di Castello
	Lesina (Dalmazia)	Ch. Parrocchiale
	Trecino (neutvrđeno mjesto)	
1731.	Mombarrocio (PS)	Santuario del B. Sante
1732.	Venezia	Ch. di S. Maria Gloriosa dei Frari
	Venezia	Ch. di S. Francesco della Vigna
1735.	Padova	Basilica di S. Giustina
1737.	Padova	Basilica di S. Giustina
	Montemaggio (Rep. S. Marino)	Ch. Par. di S. Antonio Abate (op. 48)
1738.	Venezia	Ch. dei SS. Apostoli (op. 45)
	Rastozza (Dalmazia)	Ch. dei Francescani (op. 47)
1739.	Este (PD)	Abbazia Matrice di S. Tecla
	S. Giorgio al Tagliamento (PN)	Ch. Parrocchiale
1740.	Padova	Basilica del Santo
	Perzagno	Ch. di S. Maria e S. Nicolo
	Perzagno	Ch. dei Francescani
	Montecarotto	Ch. di S. Francesco (op. 56)
	Venezia	Ch. di S. Maria del Rosario, vulgo dei Gesuati (op. 57)
1741.	Marrara (FE)	Ch. Parrocchiale di S. Giacomo Maggiore (op. 66)
1742.	Venezia	Ch. Parrocchiale di S. Cassiano (op. 80)
1743.	Venezia	Ch. di S. Rocco
	Lusévera (UD)	Ch. Parrocchiale (op. 84)
	Macarsca (Lissa)	Ch. di S. Francesco
1745.	Venezia	Ch. di S. Servilio vulgo S. Servolo (op. 98)
	Udine	Cattedrale (op. 100)
	Caerano S. Marco (TV)	Ch. Parrocchiale di S. Marco
1746.	Pirano (Istria)	Ch. Collegiata S. Giorgio Martire
1747.	Gorizia	Ch. di S. Ignazio
	Urbana (PS)	Cattedrale di S. Cristoforo
	Reana del Roiale (UD)	Ch. di S. Maria Assunta (op. 101)

1749.	Venezia	Ch. di S. Giovanni Elemosinario (op. 133)
	Pordenone	Ch. dei Domenicani di S. Marco (op. 137)
	Osimo (AN)	Ch. Parrocchiale 8OP. 1509
	Vito al Tagliamento (PN)	S. Duomo
	Cordovano (PN)	Santuario della Madonna
	Venezia	Suo parere sugli organi nella Magnifica Basilica di S. Marco
1750.	Muzzana del Turgnano (UD)	Ch. Parrocchiale (op. 158)
	Treviso	Ch. di S. Maria dei Battuti (op. 159)
	Venezia	S. Giorgio Maggiore (Abbazia Benedettina)
1750-1755.	Udine	Ch. Parrocchiale di S. Giacomo
1751.	Venezia	Ch. dell'Ospedaletto si S. Giovanni e Paolo (op. 160)
1752.	Madrisio di Fagagna (UD)	Ch. Parrocchiale (op. 174)
	Neresi (Dalmazia)	Ch. della Pieve
1753.	Montelupone (MC)	Ch. di S. Francesco
	Zidinama (Dalmazia)	Ch. di S. Girolamo ²⁹
	Zara (Dalmazia)	Ch. di S. Maria delle Benedettine (op. 249)
1754.	Venezia	Ch. Cattedrale S. Pietro di Castello (op. 277)
1756.	Zara (Dalmazia)	Ch. di S. Simeone
	Monfalcone (GO)	Ch. Parrocchiale
	Spalato (Dalmazia)	Ch. di S. Filippo Neri (op. 305)
1756-1758.	Latisana (UD)	Duomo (in collaborazione con. Fr. Dacci)
1757.	Senigallia (AN)	Ch. di S. Maria Maddalena (op. 327)
	S. Elpidio a Mare (AP)	Basilica di Maria SS. della Misericordia (op. 328)
1758.	Crespano del Grappa (PD)	Ch. dei SS. Marco e Pancrazio (rimaneggiato)
1759.	Zara (?)	Ch. di S. Anastasia ³⁰
	Zara (Dalmazia)	Cattedrale
	Parenzo (Istria)	Basilica eufrasiana
	Pozzo di Codroipo	Ch. Parrocchiale
	Venezia (UD)	Ch. S. Maria della Visitazione vulgo della Pieta
1760.	Renecati (MC)	Duomo
	Osimo (AN)	Duomo
	Bologna	Ch. di S. Domenico
	Venezia	Ch. di S. Giacometto a Rialto
1761.	Bologna	Ch. delle Dame di S. Mattia
	Savignano S. Rubicone (FO)	Ch. di S. Sebastiano
1762.	Urbino	Oratorio di S. Francesco
	Sebenico (Dalmazia)	Ch. di S. Francesco
1763.	Isola di Brazza (Dalmazia)	Ch. di S. Francesco ³¹
	Tolmezzo (UD)	Duomo di S. Martino
	Saonara (PD)	Ch. Parrocchiale di S. Martino

1765.	Udine	Ch. di S. Cristoforo
	?	E' invitato dalla Propositurale di Feltre a dar giudizio di quell'organo costruito dal Barbini
	Senigallia (AN)	Ch. di S. Maria del Ponte al Porto
1766.	Conegliano (TV)	Assiste al montaggio dell'organo di Antonio Cola
	Savignano s. Rubicone (FO)	Ch. di S. Salvatore Meta sec. XVIII
	Venezia	Isola di S. Giorgio Maggiore: Ch. Parrocchiale

Garbellotti nadalje navodi i popis drugih orgulja, navednih bez godine nastanka, citiran prema Lunelliju i drugim nepoznatim atribucijama.³²

Ascoli Piceno	Tempio di S. Francesco
Castel Ferretti (AN)	Ch. Parrocchiale
Civitanova Marche (AN)	Ch. di S. Francesco
Grizzo (PN)	Ch. Parrocchiale
Iesi (AN)	Cattedrale
Malamocco (VE)	Ch. Parrocchiale
Ogliano (Ceneda)	Ch. Archipretale dell'Assunta
Padova	Cattedrale
Padova	Ch. di S. Cassiano
Pago (Dalmazia)	Collegiata
Pesaro	Ch. Parrocchiale di S. Pietro in Calibano
Pesaro	Ch. di SS. Rocco e Sebastiano
Piombino Dese (TV)	Ch. Parrocchiale
Postire (Dalmazia)	Ch. Parrocchiale
Spalato (Dalmazia)	Cattedrale
Udine	Ch. di S. Pietro Martire
Venezia	Ch. di S. Martino
Venezia	Ch. di S. Maria Elisabette al Lido
Zara (Dalmazia)	Ch. di S. Michele
Zelarino (TV)	Ch. di Maria Immacolata

Na kraju ovoga popisa A. Garbellotti navodi da G. Radole Nakiću pripisuje orgulje u S. Lorenzo del Pasenatico (1753) i S. Pietro di Trieste.

Nakićevi instrumenti izgrađeni u Hrvatskoj

Budući da je don Petar Nakić najveći (a osobito graditeljski) dio života proveo u Italiji – koja je bila u mnogočemu povoljnije mjesto za život – za razumjeti je kako je najveći

broj instrumenata tamo i izgradio. Dalmacija, kao mletačka provincija, nekoliko mu je puta omogućila da pokaže dio svojih graditeljskih dometa, gradeći tako i za domaće potrebe. Instrumenti koje je ostavio mogli bi se po veličini okarakterizirati kao srednje veliki, s tim da neki opusi, poput orgulja u Šibeniku ili Rabu, predstavljaju vrhunska ostvarenja i po pitanju veličine i foničke izbalansiranosti. Nažalost, znatan broj

orgulja koje je izgradio nije potražio, a možemo reći kako su neki instrumenti nestali uslijed nemara vlasnika i/ili u vrlo čudnim okolnostima (npr. orgulje u Zaostrogu).

Njegove orgulje, nakon što su nastale u drugoj polovini XVIII. stoljeća, služile su i bile u uporabi prvenstveno unutar liturgijskih potreba, a jedina briga im je bila ukazivana na način da su se održavale u više-manje svirnom stanju. Nisu imale niti nestručne pre-

gradnje instrumenata, koje su za rezultat imale ponekad i katastrofalne posljedice na originalnu dispoziciju i zvukovni identitet (intervencije sa svrhom povećanja opsega manuala i pedala, promjene sustava mijehova i svirnoga tlaka zraka, registarske dispozicije i temperacije).

Vrijeme XIX. i početak XX. stoljeća je razdoblje, slobodno možemo reći, neshvaćanja vrijednosti i značaja kulturne i umjetničke baštine, dok je odnos konzervatorskih službi u najmanju ruku nedefiniran. Tako se i poznati hrvatski skladatelj Antun Dobronić izrazio 1907. godine u časopisu za crkvenu glazbu *Sv. Cecilija*, gdje konstatira kako smo većinu orgulja naslijedili od pređa. Nastavlja zatim kako je »tehnička konstrukcija ovih drevnih orgulja u opće loša i manjkava.« Svoje mišljenje obrazlaže time što su to redom jednodigitalni instrumenti s pokraćenom oktavom te zaključuje: »Dok ova stara glazbala ne izmijenimo s modernim i savršenim, dotle mi u Dalmaciji, u pogledu

Vrijeme XIX. i početak XX. stoljeća je razdoblje, slobodno možemo reći, neshvaćanja vrijednosti i značaja kulturne i umjetničke baštine, dok je odnos konzervatorskih službi u najmanju ruku nedefiniran.

nabožne muzike ne ćemo nikad a ma ni za dlaku napred kročiti.«³³

Ipak, krajem XIX. stoljeća polako se budi interes i za imena starih graditelja kojima je do tada trag prešao gotovo u legendu (tada o Nakićevu životu i djelu kod nas donosi Ivan Kukuljević Sakcinski u svom *Slovníku*). U XX. stoljeću provedena je i prva zamjetna akcija u svrhu valorizacije i, uopće, katalogizacije orgulja starih majstora, gdje je, među ostalim, prepoznata kvaliteta i značaj Nakićevih djela. Istraživanje je proveo don Frane Bulić, koji je kao

državni konzervator za Dalmaciju u tijeku I. svjetskoga rata imao za zadatak sabrati podatke, činjenično stanje i umjetničku ocjenu starih orgulja na svom području. Akcija je provedena kako bi se od rekviriranja kovnih svirala u ratne svrhe spasila barem najvrjednija djela starih orguljara. Podatke do kojih je došao objavljeni su 1918. godine u časopisu *Sv. Cecilija* pod naslovom *Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama u Dalmaciji*, i predstavljaju polazišnu točku za studij povijesti orguljarstva u Dalmaciji.

Kod nas se, uz Sakcinskog i Bulića, Nakićevim životom i djelom bavio i Petar Kolendić i, po prvi put temeljito i znanstvenički, Ladislav Šaban, koji je vlastitim zalaganjem razjasnio brojne činjenice vezane za Nakićev, do tada, prilično neistraženi život. Također je zaslužan i za usklađivanje i ažuriranje podataka iz različitih arhiva vezanih za broj, publikaciju i opis postojećega stanja orgulja na terenu; rezultate svojih istraživanja objavio je 1967. i 1973. godine u svoja dva važna djela o Nakiću – *Graditelj orgulja Petar Nakić i Šibenik* te *Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri*.

Prema Šabanu, sigurni Nakićevi opusi na istočnoj obali Jadrana su:³⁴

- ZAOSTROG, franjevački samostan (1738.); ove su orgulje na našem tlu najranije poznato Nakićevo djelo. Nažalost, ove orgulje su pod čudnim prilikama sredinom prošloga stoljeća rastavljene, a svirale su odnesene u Zagreb, nakon čega im se gubi trag.
- MAKARSKA, franjevački samostan (1743.)

- PIRAN, kolegijalna crkva sv. Jurja (1746.)
 - NEREŽIŠĆA (o. Brač), župna crkva Blažene Gospe od Karmela (1753.)
 - ZADAR, samostan sestara benediktinki sv. Marije (1753.)
 - ZADAR, franjevački samostan sv. Frane (iza 1753.)
 - SPLIT, crkva sv. Filipa Nerija (1756.)
 - SUPETAR (otok Brač), župna crkva Navještenja Marijina (1756.)
 - ZADAR, crkva sv. Šimuna Proroka (1756.)
 - RAB, nadžupska (ranije stolna) crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (iza 1756.)
 - ZADAR, stolna crkva sv. Stošije (1759.)
 - POREČ, Eufrazijeva bazilika (iza 1759.)
 - ŠIBENIK, franjevačka smostanska crkva sv. Franje (1762.)
- Novija organološka istraživanja rasvijetlila su i situaciju s pojedinim instrumentima na način da je dokazano ili opovrgnuto autorstvo Nakića odnosno nekog drugog majstora.
- Do danas sačuvane orgulje koje se sa sigurnošću mogu pripisati Nakiću su one u Nerežišćima (o. Brač), Rabu (o. Rab) i Šibeniku; orgulje u župnoj crkvi Navještenja Marijina u Supetru (o. Brač) su moguće Nakićevo djelo, ali bi to trebalo utvrditi daljnjim organološkim istraživanjima i mjerenjima. Nažalost, ostale orgulje koje Šaban u svom elaboratu atribuirao Nakiću više ne postoje. Ipak, izgleda da bi orgulje iz samostanske crkve sestara klarisa u Splitu, koje su do kraja XIX. stoljeća bile u splitskoj prvostolnici, po svemu sudeći mogle biti Nakićevo izvorno djelo. Trenutno se nalaze u završnim fazama restauracije u umjetničkome ateljeu

Heferer u Zagrebu.³⁵

Stručna restauracija (i rekonstrukcija) povijesnih orgulja u Republici Hrvatskoj započela je 1971. godine nakon čega je senzibilizirana stručna i kulturna javnost te osviještena važnost i značenje takvih postupaka u svrhu očuvanja povijesnih umjetničkih vrijednosti.

Također, restauracija šibenskih i rapskih orgulja rezultirala je u novije vrijeme i pokretanjem festivala orguljske glazbe, ljetnih orguljaških škola (*Orguljaška ljetna škola* u Šibeniku i *Festival Petar Nakić* u Rabu), seminara i radionica što je izvrstan primjer popularizacije stare glazbe i autentičnog pristupa izvođenju na povijesnim i spomeničkim glazbalima.

LITERATURA

Armano, Emin, *Don Petar Nakić (Pietro Nacchini): utemeljitelj Mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja*, Bulić: Ravnokotarski Cvit, 1998.

Armano, Emin, *Orgulje hrvatskih graditelja – tragom Ladislava Šabana*, Zagreb: Jakša Zlatar, 2006.

Faullend-Heferer, Ivan, Nakićeve orgulje iz 1762. u samostanskoj crkvi sv. Frane u Šibeniku. Tehničko-akustička analiza. Restauracija, *Arti musices*, br. 4, Muzikološki zavod, Zagreb, 1973, str. 47-99.

Garbellotti, Antonio, *Pietro Nacchini organaro veneto*, Antique Musicae Italicae Studiosi, Bologna, 1993.

Šaban, Ladislav, Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri, *Arti musices*, br. 4, Zagreb, 1973, str. 5-45.

Šaban, Ladislav, Graditelj orgulja Petar Nakić i Šibenik, *Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 13-14, Zagreb, 1967, str.401-432.

Bilješke

- 1 Usp. Armano, Emin, *Don Petar Nakić (Pietro Nacchini): utemeljitelj Mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja*, Bulić, 1998, str. 9.
- 2 Nav. dj., str. 9.
- 3 Nav. dj., str. 9.
- 4 Spisi Skradinske biskupije, Vol. III, fol. 268; danas u Arhivu Šibenske biskupije u Šibeniku.
- 5 Nav. dj., str. 9.
- 6 Nav. dj., str. 10.
- 7 Nav. dj., str. 10.
- 8 Nav. dj., str. 10.
- 9 Nav. dj., str. 11.
- 10 Iz ovoga se vidi kako je Nakić kao dijecezanski svećenik bio po pitanju crkvene jurisdikcije podložan skradinskom biskupu.
- 11 Pismo don Petra Nakića od 20. veljače 1769. godine upravi franjevačkoga samostana u Makarskoj, sign. KM 172. Umetnuto je i španjolskim voskom prilijepljeno između 4. i 5. stranice. Usp. nav. dj., str. 6, 7.
- 12 Usp. nav. dj. str. 13.
- 13 Nav. dj., str. 15.
- 14 Nav. dj., str. 11.
- 15 Nav. dj., str. 19.
- 16 Nav. dj., str. 20.
- 17 Faullend-Heferer, Ivan, Nakićeve orgulje iz 1762. u samostanskoj crkvi sv. Frane u Šibeniku. Tehničko-akustička analiza. Restauracija, *Arti musices*, br. 4, Muzikološki zavod, Zagreb, 1973, str. 80.
- 18 Nav. dj., str. 67.
- 19 Nav. dj., str. 67.
- 20 Šaban, Ladislav, Graditelj orgulja Petar Nakić i Šibenik, *Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 13-14, Zagreb, 1967, str. 430.

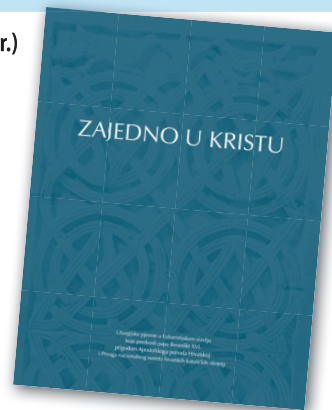
- 21 Šaban, Ladislav, Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri, *Arti musices*, br. 4, Zagreb, 1973, str. 20.
- 22 Faullend-Heferer, Ivan, Nakićeve orgulje iz 1762. u samostanskoj crkvi sv. Frane u Šibeniku. Tehničko-akustička analiza. Restauracija, *Arti musices*, br. 4, Muzikološki zavod, Zagreb, 1973, str. 93.
- 23 Usp. Armano, Emin, *Don Petar Nakić (Pietro Nacchini): utemeljitelj Mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja*, Bulić, 1998, str. 20.
- 24 Nav. dj., str. 23.
- 25 Usp. Armano, Emin, *Orgulje hrvatskih graditelja – tragom Ladislava Šabana*, Zagreb, 2006., str. 397.
- 26 Armano, Emin, *Don Petar Nakić (Pietro Nacchini): utemeljitelj Mletačko-dalmatinske graditeljske škole orgulja*, Bulić, 1998, str. 41.
- 27 Nav. dj. str. 42.
- 28 Do sada najcjelovitiju kronologiju Nakićevih opusa donosi Antonio Garbellotti. Usp: Garbellotti, Antonio, *Pietro Nacchini organaro veneto*, Antique Musicae Italicae Studiosi, Bologna, 1993., str. 7.
- 29 Crkva u Zadru.
- 30 Vjerojatno zadarska katedrala sv. Anastazije (pučki sv. Stošije); Garbellotti dvaput spominje ovaj lokalitet.
- 31 Nije jasno o kojoj je crkvi ovdje riječ.
- 32 Garbellotti, Antonio, *Pietro Nacchini organaro veneto*, Antique Musicae Italicae Studiosi, Bologna, 1993. str. 13.
- 33 Usp. Armano, Emin, *Orgulje hrvatskih graditelja – tragom Ladislava Šabana*, Zagreb, 2006., str. 397.
- 34 Šaban, Ladislav, Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri, *Arti musices*, br. 4, Zagreb, 1973, str. 7.
- 35 Podatak usmeno saopćen autoru članka.

Miroslav Martinjak/Maruša Bartolić/Ante Crnčević (ur.)

Zajedno u Kristu

Liturgijske pjesme u euharistijskom slavlju koje je predvodio papa Benedikt XVI. prigodom apostolskoga pohoda Hrvatskoj i Prvoga nacionalnog susreta hrvatskih katoličkih obitelji

Zbirka donosi obrađenu VIII. gregorijansku misu »De angelis« Miroslava Martinjaka za mješoviti zbor i puk te liturgijske skladbe hrvatskih skladatelja koje su izvođene u euharistijskom slavlju koje je u nedjelju 5. lipnja predvodio papa Benedikt XVI. prigodom apostolskoga pohoda Hrvatskoj.

Format: 23x30 cm
Opseg: 44 str.
Uvez: meki
Cijena: 50 kn